

OĞUZ ATAY'IN ROMAN VE HİKÂYELERİNDE “RÜYA” MOTİFİ

Mustafa KARABULUT*

Semra YAVAŞ**

Özet

Bir psikoterapi tekniği olarak psikanaliz, hastaların zihinsel süreçlerinin bilinçdışı unsurları arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmaya çalışır. Psikanalizde rüyanın önemli bir yeri vardır. Buna göre rüyaların insan davranışları ve psikolojisi üzerinde belli etkisi vardır. İnsanların rüyada gördükleri, onların duygu, düşünce ve hayal dünyalarını yönlendirebilir. Psikanalizde rüyaların kişinin bilinçdışına uzanan imgeleri olduğu anlayışı olduğundan rüya ile bilinçdışı arasında önemli bir ilişki vardır. Oğuz Atay, 1970 sonrası Türk edebiyatında postmodern tarzda yazdığı eserlerle kendisinden söz ettiren öncü bir yazardır. Atay, yapıtlarında bireyin psikolojik yapısını konu alarak karakter, tip ve şahıs tahlilleri yapar. Romanlarında ve hikâyelerinde genel olarak topluma yabancılaşmış, yalnız kalmış bireylerin iç dünyasını ve nevrotik yaralanmalarını yansıtır. Atay, rüya motifi ile roman karakterlerinin hayallerini, arzularını, korkularını, psikolojik yaralanmalarını vb. ortaya koyar. Bu çalışmada amaç, Oğuz Atay'ın romanlarında ve hikâyelerinde yer alan rüya motifini irdelemektir.

Anahtar Kelimeler: Oğuz Atay, Türk romanı, hikâye, rüya motifi.

Gönderilme Tarihi: 10.02.2019

Kabul Tarihi: 12.06.2019

* Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adıyaman. E-mail: mkarabulut@adiyaman.edu.tr ORCID: 0000-0001-6259-0868

** Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Mezunlu, Adıyaman. E-mail: nurlu_yol_02@hotmail.com

THE MOTIF OF “DREAM” IN OĞUZ ATAY’S NOVEL AND STORIES

Abstract

Psychoanalysis as a psychotherapy technique attempts to uncover the connections between the unconscious elements of mental processes in patients. The dream has an important place in psychoanalysis. Accordingly, dreams have a certain effect on human behavior and psychology. What people see in dreams can direct their emotions, thoughts and imagination. In psychoanalysis, there is an important relationship between the dream and the unconscious, as it is the understanding that dreams have images that extend to the unconscious. Oğuz Atay is an important writer of post-1970 Turkish literature in post-modern style and a pioneering writer with his writings. Atay analyses the psychological structure of the individual's type and personal character in his Works. It reflects the inner world and the neurotic injuries of individuals who are alienated from society and who are alienated from society in his novels and stories. In Atay's works the dream of the novel characters, their desires, fears, psychological injuries, etc. reveals. The aim of this study is to examine the dream motif in Oğuz Atay's novels and stories.

Keywords: *Oğuz Atay, Turkish novel, story, the dream of motif.*

GİRİŞ

Psikanalistler, bireyin bilinçaltı yönünü ortaya çıkararak, çocukluk yıllarında karşılaştığı ve hayatında izler bırakan unsurları ortaya koymayı onu tedavi etmeyi esas alır. Freud tarafından kurulan psikanaliz, Otto Rank, Alfred Adler, Carl Gustav Jung ve Lacan'ın eklemeleriyle derinlik ve çeşitlilik kazanır ve 20. yüzyılda da farklı disiplinlere kaynaklık edecek duruma gelir. "Psikolojinin, bilim olarak kimliğini ispat etmesi ise, yirminci yüzyılın ilk çeyreğine rastlar." (Emre, 2006, s.24).

Psikanaliz, insanın bilinçli fikir, duygu, ilgi ve davranışlarının bilinçaltı ile yakından ilgili olduğunu öne sürer. Psikanalizin ortaya çıkması ve tutunmasında Sigmund Freud'un bilinçaltı üzerine yaptığı çalışmaların önemli yeri vardır. Bilinçaltı, hem biyolojik kalıtsal olan ilkel cinsellik ve saldırganlık içgüdülerinden, hem de baskı altına alınmış düşünceler, anılar, istekler ve dürtülerden meydana gelir. Bireyin bilinçaltındaki unsurlar onu huzursuzluğa ittiği için bilince doğru- dan çıkamaz, ancak bazen bir şekilde kendisini gösterir. Bilinçaltına itilmiş yaşanmışlıklar, duygu ve düşünceler rüya ve hayaller ile de ortaya çıkabilir. Freud da insan davranışlarını açıklamada bilinçaltının verilerinden de yararlanır (Karabulut, 2016: 1).

Psikanaliz, sanatçının 'kimliği' ve yapıtının 'ne' olduğu konusunda bir 'iç' bakışı gerçekleştirmek için, bilinçaltına ilişkin ilkeleri kullanır. (Cebeci, 2004: 72). Bu bilim dalı, edebi eserleri sanatçının psikolojik yapısı ve bilinçaltı bağlamında inceler. "Psikanalistler yaratma eylemini psikolojik bir etkinlik olarak görür ve sanatçının eseriyle arasındaki ilişkiyi ortaya koyarlar. Psikanaliz sanatçının bilinçaltına inerek eserin neden ve nasıl yazıldığına dair ipucu arar" (Karabulut, 2011: 974).

Freud bireyin bilinçlilik durumunu bilinç, bilinç öncesi ve bilinç dışı olarak üçe ayırır. "Freud insanın ruhsal yapısını buzdağına benzeterek, buzdağının suyun üstünde kalan kısmına 'bilinç', suyun altında kalan bölümüne de 'bilinçdışı' der." (Karabulut, 2013: 49). Freud, insanın bilinçaltındaki bastırılmış duygu, düşünce ve isteklerin insan davranışlarını yönlendirdiğini savunur. Bu bakımdan, insanın sadece bilinç kısmını çözümlmek, kişinin davranış sebeplerini ortaya koymak için yetersiz kalır.

Bilinç, insanın yaptığı davranışların farkında olmasıdır. Birey, bulunduğu durumun, düşüncelerinin, duygularının verdiği kararların ve davranışların farkındadır. Bilinçdışı, bireyin bilinçsiz bir şekilde tamamen bastırdığı, hatırlamak istemediği bazı yaşantıları, çocukluğunda yaşadığı çatışmaları, saplantıları, sakladığı yerdir. "En derin doğası bakımından bizim için dış dünyanın gerçekliği kadar

bilinmezdir ve bilincin verileri tarafından, dış dünyanın, duyu organlarımızın iletişimiyle temsil edildiği kadar eksik olarak temsil edilir.” (Freud, 2010: 327-328). Bireyin farkında olmadığı bu duygu, düşünce ve anılar hatırlanamamasına rağmen bireyin davranışlarını belirli oranda etkiler. Çeşitli nedenlerle bilince çıkması engellenen ve bilinçdışında tutulan korku, kaygı ve çatışmalar kişiyi farklı biçimlerde yönlendirebilir. “Bilincin dışında oluşan ve dikkati zorlamakla bilinç düzeyine çıkarılmayan istekler ve dürtüler, zihnin bilinçdışı denilen en derin bölgelerinden kaynaklanırlar.” (Geçtan, 1996: 26). Bu, psikolojide genel kabul gören buzdağının suyun altındaki geri kalan kısmını oluşturur.

Davranışların temel nedenleri bilinçaltında saklıdır. Freud'a göre insan davranışlarını yönlendiren temel güdü “cinsellik”tir. Freud daha sonra buna “yok etme, saldırganlık” güdüsünü de eklemiştir. Bilinçaltında bastırılmış duygu, düşünce ve yaşantılar, kimi zaman dil sürçmeleri, kimi zaman da rüyalarla ortaya çıkar. İnsan beynini bir makina olarak düşünürsek bilinçaltı tüm programların yazıldığı alandır. Kişinin bilinçaltında ‘id’inden gelen ilkel duygu ve güdüler yer alır. Bilinçaltının çözümleme yöntemleri rüya analizi ve hipnozdur. Freud, hipnoz yöntemi ile hastanın yapay uyku haline sokularak, telkinlerle bilinçaltının açığa çıkarılabileceğini savunur. Sürekli bastırılan duygular, kimi zaman nevroitik bozulmalara ulaşır, kimi zaman da kendini rüya şeklinde açığa vurur.

BİLİNÇALTININ DIŞAVURUMU VE RÜYA

Rüyalar ile bilinçaltı arasında bir ilişki olduğu düşüncesi psikanalizin temel izleklerinden biridir. 1880-1890 yılları arasında Freud tarafından geliştirilmiştir. Gündelik hayatta zihin tarafından depolanan, zihnin dinlenme edimi olan uykuya geçtiğinde zihinde kadrolarla, dolaylı olarak işaret diliyle ortaya çıkar. Bunlar her ne kadarda anlamsız görünseler de, hepsinin bilinçaltında anlamı vardır. “Rüyalar, hem uykunun devamını sağlamakla dolayısıyla dinlenmemize yardım etmekte hem de insanoğlunun bilinçdışında var olan çoğu zaman kendisinin bile fark edemediği düşüncelere ayna tutmaktadır.” (Akot, 2010: 231). Bireyin bilinçdışı tarafları onun yaşamının rüya boyutuna da yansiyabilir. Bu bakımdan rüyaların içeriğini oluşturan malzeme, yaşantıdan türemiş olabilir. Bu oluşum, “düş içinde yeniden üretilmiş ya da anımsanmıştır.” (Freud, 2009: 62).

Freud rüyaları yorumlarken önce hastanın rüyasını dinler, üç gün sonra rüyadan seçtiği motifleri hastaya sorarak anlamsız gibi görünen motifleri hastanın yaşamıyla ilişkilendirir. Böylece hastanın bilinçaltında bastırılmış ve saklamış olduğu gerçekleri ortaya çıkarır ve böylece hastayı tedavi ederdi.

"Rüyalar; rüya gören kişinin en gizli, mahrem, derin düşüncelerini, heveslerin, dürtülerin gerçek hayatta dile getirilmesi 'yasak' olduğu için bu arzular, hevesler; rüyada yoğunlaşma yer değiştirme, dönüştürme biçiminde ortaya çıkar. Rüyaların dışavurumu için ortada iki yol gözükür; birincisi rüyalar, diğeri ise histerik semptomlardır." (Sarı, 2008: 42-43).

Freud, rüyaları, uyku sırasında oluşan akıldışı ruhsal faaliyetler olarak görmüş ve o rüyalara materyalist bakış açısıyla yönelmiştir. Freud rüyaları ilahi kaynaklı görmeyip sadece bilinçaltındaki arzu ve tatminlerin serbest olarak yüzeye çıktığı, insanların bu yolla kendilerini ruhsal ve fiziksel olarak rahatlatıp tatmine ulaştığı bir olay olarak görmüştür. Freud'un birçok unsuru cinselliğe bağlaması kimileri tarafından en büyük kusuru olarak görülmüştür.

Bilinçdışı isteğin -tek yeri "birincil süreç" mekanizmaları olan- bütünüyle gösterenin mekanizmalarından, örtük düşüncenin tabi tutulduğu davranıştan ibaret olan o isteğin tek yerinin düşün biçimi olduğunu, düşün gerçek konusunu teşkil eden o isteğin kendini düş çalışmasında ifade ettiğini düşünen Freud, bu keşfinin gereklerini yerine getirmeye çalışır.

Bilinçdışından bilince geçen malzemeler rüyalar, büyü, oyun, psikopatolojik semptomlar, gündelik hayatta rastlanan dil sürçmesi gibi olgular ve sanat yapıtları aracılığıyla gerçekleşir. "Bilinçdışı isteğin -tek yeri 'birincil süreç' mekanizmaları olan- bütünüyle gösterenin mekanizmalarından, örtük düşüncenin tabi tutulduğu davranıştan ibaret olan o isteğin tek yerinin düşün biçimi olduğunu, düşün gerçek konusunu teşkil eden o isteğin kendini düş çalışmasında ifade ettiğini düşünen Freud, bu keşfinin gereklerini yerine getirmeye çalışır." (Özmen vd.,

Adına 'Ego Savunması' denilen bir tür sansür gücü bu geçişi denetlemekte; mümkün mertebede sınırlamaya ve rüyayı farklılaştırmaya çalışmaktadır. Rüyaların insanlara anlamsız ve acayip görünmesine işte bu neden olur. Bilince yansıyan rüyanın altında başka bir anlam başka bir rüya yatar; ancak bu hiçbir zaman ortaya çıkmaz. Buna sebep bilinçdışından bilince gelen dürtüler bir takım sansürlere uğrayarak tanınmayacak şekillere sokulup, eğilip bükülürler. Uyanınca hatırladığımız rüyalar, sansürlenip değiştirilmiş rüyalardır. Rüya, içeride bastırılmış durumdaki bir isteğin, kıyafet değiştirerek dışarıya çıkması ve gerçekleşmesidir. (Freud, 1977: 199).

Freud insan davranışlarının nedenlerini bilinçaltında aramıştır. Psikanalistler daha çok bireyin bilinçaltıyla ilgilenmişler, bireyin davranışlarını çoğunlukla bilinçaltının yönlendirdiğini savunmuşlardır. Freud'a göre "bilinçdışı" kötülüklerle dolu karanlık bir bodrumken, öğrencisi Jung'a göre Tanrı tarafından bahşedilmiş

olanla bağlantı kurulan, özgün ama unutulmuş bilgelik hazinelerinin olduğu bir mağaradır. Psikanalistler, bireyin bilinçaltını ortaya çıkararak, bireyin hayatında izler bırakan unsurları bularak ve elde ettiği sonuçlarla bireyi tedavi etmeye çalışır. Psikanalistler, sanatçının karakterleri ile psikolojik yapısı arasında bağlantı kurarlar. "Freud'un psikanalizle elde ettiği veriler yazarın bilinçaltını da arkeolojik bir inceleme alanı olarak görür. Yazarı yazmaya iten dürtüler, konu ve karakter seçimi bir tür karmaşa içinde açığa çıkması gereken hususlar olarak kabul edilir" (Kolcu, 2010: 176). Böyle bir çalışma yazarın bilinçaltını göstermesi bakımından önemlidir. Berna Moran da yazarın bilinçaltının izlerini eserlerinde aramak gerektiğini söyler:

Mademki yazarı yazmağa iten açığa vuramayıp bastırmak zorunda kaldığı istekleridir; o halde bunlar bir yolunu bulup kılık değiştirerek kendilerini eserde belli edeceklerdir; tıpkı hepimizin rüyalarında kendilerini gösterdikleri gibi. Bundan ötürü bir sanat eserine, yazarın bilinçaltında kalmış isteklerinin, korkularının vb. sembollerini taşıyan bir belge gibi bakabiliriz. (Moran, 2008: 152-153).

Freud, edebi metinleri yani sanat eserlerini, sanatçıların içsel dünyalarının bir nevi dışavurumu olarak görür. Nasıl ki psikanalist, hastayı dinleyip onun söyledikleriyle ruhsal dünyasıyla ilgili çıkarımlarda bulunuyorsa, edebi eserler de yazarın bilinçaltının sözcüklere dökülmüş kısmını oluşturur.

OĞUZ ATAY'IN ROMAN VE HİKÂYELERİNDE RÜYA³

Oğuz Atay'ın roman ve hikâyelerinde yalnızlık, ölüm düşüncesi, intihar ve sıkıntılar bireyin iç ve dış dünyasındaki çıkmazlar ve bunalımlar önemli yer tutar. "Bireyden topluma giden Oğuz Atay, bireysel yabancılaşmada en büyük etkiyi toplumun kendi öz değerlerine yabancılaşması olarak görür." (Şahin, 2013: 2315). Yazar, ilk romanından itibaren bilinçaltı ve bilinçdışı unsurlarına önem vermiştir. Onun anlatılarında bilinçaltı ile bağlantılı olarak rüyaların da önemli yeri vardır. Yazar; Tutunamayanlar, *Tehlikeli Oyunlar* ve *Korkuyu Beklerken* adlı eserlerinde rüya motifine geniş yer verir.

Tutunamayanlar adlı romanda rüya örneklerine çokça rastlanır. Genellikle bu rüyalar uzun ve sayfalarca sürer. Bu rüyaları daha çok başkişi Turgut Özben görür. Turgut, rüyalarını genellikle geceleyin yatağında görmektedir. Ayrıca Turgut'un gündüz iş yerinde gördüğü rüyaları da vardır. Rüyalar kişinin bastırılmış duygu-

3 Bu çalışmanın hazırlanmasında şu eserden yararlanılmıştır: Semra Yavaş, Oğuz Atay'ın Roman ve Öykülerinin Psikanalitik Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman 2018.

larının ortaya çıktığı yerdir. Turgut Özben'in de gördüğü rüyalarında bastırılmış duygu ve istekleri yer alır. Turgut, arkadaşı Selim'in ölüm haberini aldıktan sonra suçluluk duyar ve kendisiyle yüzleşir. Turgut uzun bir iç hesaplaşmadan sonra zorlukla daldığı uykusunda ilk önce ne olduğunu bilemediği sıkıntılı rüyalar görür. "Turgut ertesi sabah çok erken uyandı. Güneşin ilk ışıkları odaya yeni doluyordu. Sıkıntılı rüyalar görmüştü. Neler gördüğünü toparlamaya çalıştı; Selim'le ilgili bir olay hatırlayamadı. Bütün gece uğraşmış olduğu bir konunun rüyasına girmemesi garip geldi ona." (Tutunamayanlar, s.32). Daha sonra tekrar uykuya dalan Turgut uzunca bir rüya görür:

Rüyasında, büyük bir çayırda bekliyordu. Yoksa, bir tarla mıydı? Belki de bir meydandı; çünkü büyük bir saatin altında duruyordu. Hayır meydan değildi, çayırdı; çünkü, her yandan papatyalar açmıştı. Papatyaları çok iyi hatırlıyordu. Elinde bir karanfil demeti, birini bekliyordu. Nermin'le daha evlenmemişti. Evet, onu bekliyordu. "Nermin gene geç kaldı," diye düşündü. Oysa Nermin hiç geç kalmazdı. Güneş, ekinlerin saplarında ışıltıyordu. O halde bir tarla olmalıydı. Çevresine baktı: uzakta koyu bir orman vardı, gökyüzü parlak ve bulutsuzdu. Koyu renk elbisesini giymişti. Kendini görüyordu. Koyu renkli orman, uçsuz bucaksız buğday tarlasının içinde -demek bir buğday tarlasıydı- bir leke gibi duruyordu. (Tutunamayanlar, s.32).

Turgut, modern dünyanın bir bireyi olup zamanla bazı çıkmazlar içerisinde olduğunu fark eder. Bu sebeple kendi kimliğini oluşturamadığını anlar. "Dış dünyayla uyumsuzluk yasayan modern bireyin kendini gerçekleştirme sürecinde değişime bağlı yaşadığı sorunlar, dünya algısına ve insanlarla ilişkilerine yansdığı gibi bireyi huzursuz ve tedirgin bir ruh halinin eşğine getirir." (Kanter, 2011: 26).

Turgut rüyasında yıllar önceki halini Nermin'le sevgili oldukları zamanı görmektedir. Turgut'un rüyasının başlarında olumlu olan hava daha sonra değişmeye başlar. Turgut'un rüyaları zamanla onun psikolojisini olumsuz biçimde etkilemeye başlar. Turgut rüyasında yüzlerini hatırlamadığı adamların konuşmalarına şahit olmaktadır. Adamların cenaze hakkında konuşmalarını dinleyen Turgut bu konuşmalara bir anlam veremez. Turgut adamların söylediklerine cevap verir; ancak adamlara sesini duyuramaz; başka bir cenazeye giden adamlar tabutu gömmeden yere bırakıp giderler. Turgut rüyada cenazenin Selim'in cenazesi olduğunu sanmaktadır; ta ki mezar taşını okuyana kadar mezar taşında kendi adını görünce korkuyla geriye doğru sıçrar. Bunlar, Turgut'un yaşadıkları ve bilinçaltının rüya şeklinde ortaya çıkmasıdır.

Taşın üstünde kabartma bir yazıt vardı. "Hiç olmazsa yazıt koymayı düşünmüşler bu çarpık taşın üstüne. Düzgün bir yazı olsa." Taşa yaklaştı, okumaya çalıştı. Kargacık burgacık harfleri zorlukla söktü: "TURgUT ÖzBEn 1933-1962." Geriye sıçradı: "Hayır! Olamaz!" İçinin boşaldığını hissetti birdenbire: göğsünden midesine, oradan da bacaklarına doğru bir kayıp gitme. "Hayır! Selim olmalı! Ben, Nermin'le buluşacaktım." Birden yanında Selim'i gördü, tarifsiz bir korkuya kapıldı: acaba? Bütün gücüyle çenesini oynatmaya çalıştı: "Doğru mu bu, Selim? Nasıl olur? Sen de biliyorsun ölmediğimi, değil mi? Yoksa ikimiz de öldük mü?" Selim başını salladı. Nasıl anlamamıştı. "Demek tabut bunun için hafifmiş. Ama ben o kara adamları gördüm, konuştum onlarla. (Tutunamayanlar, s.34).

Turgut ölenin kendisi olduğunu görünce öldüğünü kabullenmez. Ölenin kendisi olduğuna inanamaz. Rüyanın başında belirgin olmayan anlatım Turgut'un tabut sahnesinde netleşir. Bu, psikanalizde kişinin korkularının, tedirginliklerinin rüyalara yansması şeklinde açıklanabilir. "Rüyaların sonunda elde edilecek maksimum düzeyde tamamlanmış bir psikolojik tablo, rüyanın arkasındaki bilinçaltı faktörlerini anlamaya yardımcı olmaktadır." (İmamoğlu, 2010: 28). Bu bakımdan Turgut'un rüyalarının bilinçaltı ile de yakından ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Turgut, rüyalarını şu ifadelerle anlatmaya devam eder:

Selim gene başını salladı: "Onlar seni görmediler ki." "Parayı az bulduklarını söylediler ama..." "O sözler sana değildi. Cenaze memuruyla konuşuyorlardı." Kendi ölümüne üzülmele birlikte, Selim'i gördüğüne sevinmişti. "Belki o da ölmemiştir," diye düşündü. "Peki, hüküm neydi Selim? Kimin hakkındaydı? Benim mi, senin mi?" "Bilmiyorum." dedi Selim: "Her zaman söylemezler. Zaten, bilinen, beylik sözlerdir. Her hükümden bir kaç kopya çıkarırlar. Aynı günde gömülenler için okurlar. Çok merak ediyorsan, Haşim Beyin törenine gider öğreniriz." "Hayır, sen anlat." Selim omuzlarını silkti: "Hepsi aynıdır, dedim ya." Turgut, içinde ifade edemediği tatlı bir duygunun varlığını duyarak direndi: "Hayır, sen gene anlat Selim. Sen başka türlü söylersin. Sen anlatınca beylik olmaz." (Tutunamayanlar, s.32).

Kendi kendisiyle konuşan Turgut'un sorusuna Selim cevap verir. Turgut'un o anlarda yanında olmayan Selim'in birden soruya cevap vermesine Turgut şaşırmaz. Romanın başından beri Selim'le konuşmuş gibi kendi kendisiyle konuşan Turgut, rüyada da aynı işe devam etmektedir. Turgut, romanın başında bir tutunan kişiyken arkadaşı Selim'in ölüm haberini alması ve bu olayı araştırırken bir iç ay-

dınlanma geçirerek, kişilik bölünmesine uğrayarak Selimleşir ve bir tutunamayan olur. Bu değişimde onun gördüğü rüyaların da etkisi vardır.

Ayrıca, gördüğü rüyalar Turgut'un yaşadığı vicdan azabını da gözler önüne serer. Tabut sahnelerinde netleşen rüya sona doğru yine netliğini kaybeder. Turgut, Selim'den kalan kâğıtları okurken gündüz düşü denen uykuya dalar. Başka bir ifadeyle Turgut gündüz rüyası görür. O, rüyasında Selim'in konuşması mı yoksa bilinçaltının sesi mi olduğu anlaşılabilen bir konuşma yapar.

"Kendimi bırakmalıyım," diye söylendi. Direnmekten vazgeçemeliyim. Yaşamalıyım ve görmeliyim. Bilmediğim bu ülkeye yolculuktan korkmamalıyım. Kimsenin ilgilenmediği bu siliik insanların dünyasına girmeliyim. Selim'in yolculuğu yarıda kaldı, aklı da... Benim ne işim var onların arasında? Olur mu Selim? Ben onları ne yapayım? Onlar beni ne yaparlar? Öyle deme Turgut. Seni görünce nasıl sevinirler bilemezsin. Benden de selam söylersin. Kusura bakmayın işi çıktı gelemedi dersin. Onlar anlarlar. Rüya gibidir Turgut: aklınla karşı koymazsan birdenbire bir kapının önünde bulursun kendini. Hepsi kapının önüne birikmişler seni bekliyorlar. Onlar seni istiyorlar Selim: tutunamayanlar prensini istiyorlar. (Tutunamayanlar, s.320).

Rüya ile iç konuşmanın iç içe girdiği bu sahneler Selim'in yaptığı konuşmalarla rüya olduğu vurgulanır. "İlk şaşkınlığından utanacaksınız. Rüyada da öyle değil midir? Bırak kendini: rüyada yaşamaktan güzel ne var ki? Dilediğin insanları da yanına alırsın: dairedeki, mühendis olmak isteyen memur gibi. Maceranı yaşa canım kardeşim." (Tutunamayanlar, s.320). Kafa karışıklığı bu sözlerle giderilmeye çalışılır. Rüyanın sonuna doğru Selim Işık'ın konuşması devam eder. Bu konuşmada Selim, Turgut'un uykuda olduğunu okuyucuya bildirir. "Kurtar kendini onun baskısından. Rüyadan gerçeğe geçmenin acılarını yaşama. Ne olur Turgut uyanma sakın. Ne olur uyanma... ne olur... ne olur... silme... Burnuna konan bir sinek uyandırdı Turgut'u. Çevresine baktı: nerede olduğunu hatırlayamadı. Sabah mıydı?" (Tutunamayanlar, s.322).Turgut uyandığında ilk olarak nerede olduğuna ve saatin kaç olduğuna anlam veremez. Daha sonra kafasını toparlayan Turgut, saatin üç buçuk olduğunu fark eder:

Turgut, o gece, rüyasında Metin'i gördü. Metin, bütün rüya boyunca, Turgut'a kötü gelen garip gülümsemesiyle göründü. Derin anlamlar taşıyorum diyen ve insanın kanını donduran bir gülümseme. Turgut durmadan, kendi kendine: "Hayır, o aptaldır, bu gülümseme sahtedir," diye tekrarlıyordu. Sanki bu gülümsemeden korkuyordu da bu sözlerle kendine

cesaret vermek istiyordu. Bir bakıma bu gülümsemeye de razıydı. Sanki birden bu gülümsemenin biteceğini, aslında bunun kötü sözlere bir başlangıç olduğunu biliyordu ve ne olursa olsun bu sözleri duymak istemiyordu. Selim gene ölmemişti. Metin, evinde bir ziyafet veriyordu. Selim, Süleyman Kargı, Esat ve Turgut'un tanımadığı ya da hatırlayamadığı daha birçok insan vardı. (Tutunamayanlar, s.325).

Turgut, Selim'in arkadaşı Esat'ın yanına giderek Selim'in hayatıyla ilgili bilmediği yönleri dinler. Turgut, Selim'in hiçbir arkadaşını tanınamaktadır bazı ortak arkadaşları dışında her yeni gün Selim'in yeni bir arkadaşını tanır ve Selim'in farklı bir yanını öğrenir. Esat'ta bu arkadaşlarından biridir. Esat'la Selim hakkında yaptığı yorucu konuşmadan sonra evine giden Turgut, gece uykusunda kendisini Metin'in evinde olduğunu görür. Selim ölmemiştir. Metin'in evinde ziyafet veriliyordur. Tanıdık tanımadık birçok insan Metin'in evindedir. Turgut, o karışıklıkta tanıdık birilerini arar. Turgut gibi Metin'de Selim'in gelmesini beklemektedir. Evin ortamı bunaltıcı iç karartıcı bir ortamdır. Psikanalitik açıdan bakıldığında Turgut'un bilinçaltında yatan Metin'le ilgili olumsuz düşünceler, onun rüyasına yansımış ve bu sebeple rüyada Metin'i karanlık ve ışısız bir ortam içerisinde görmüştür:

Duvarlar siyaha boyanmıştı ya da evin karanlığından öyle görünüyordu. Hayır, siyahı duvarlar; şamdanlar bile onları aydınlatamıyordu. Işıklı olmadığından, tavan da görünmüyordu. Odalar, salonlar, ceviz kaplama mobilyalarla doldurulmuştu: evin karanlığını artıran, çarşı işi, koyu renkli mobilyalar, mumların, lambaların ışığında, eşya, derin ve heybetli görünüyordu. Metin, arada bir ortaya çıkıyor ve akrabalarına çatıyor; misafirlerin gecikmesinden onları sorumlu tutuyordu. (Tutunamayanlar, s.377)..

Rüyasında Metin'in Selim'i çekiştirmesi Turgut'un hoşuna gitmez. Turgut, Selim'i görür ancak Metin Selim'i göremez. Rüyada Metin'in Selim'i görememesi Turgut'un Metin'e verdiği bir cezadır. Bu görünmeme olayı Turgut'u memnun eden bir durumdur. Turgut, sevinerek, kendi kendine konuşur. Esat kaybolmuştur. "Yalnız, onu sevenlere görecek; yani ölmedi. Sevmeyenlerden kurtulmak için bulduğu bir çareydi demek. Bu işe akli çok yattı. Uyandığı zaman hâlâ gülümsüyordu. Uzun süre de aynı durumda kaldı." (Tutunamayanlar, s.378).

Bu rüya Turgut Özben'in gördüğü uzun rüyalardan biridir. Genelde Turgut'un gördüğü rüyalar Selim'le ilgilidir. Ancak bu rüya Turgut Özben'in iş hayatıyla ilgili bir rüyadır. Turgut Özben yazıhanede otururken gece gördüğü rüyası aklına

gelmiştir. Patronu Hulki Bey Ankara'ya gidip evrakları imzalatmasını istemiştir. Ankara'ya giden Turgut kâğıtları imzalatmak için çok uğraşır. Ancak işleri uzar, yetkili kişileri bir türlü yerinde bulamaz. Yaptığı işlerini rüyasında bir türlü yapamaz aradığı müdürlere bir türlü yetişemez. "Durumda bir gariplik sezmiyor değil-di. Bütün bunların, akla uygun olmayan tarafları çoktu. Galiba uyanmak üzereydi. Bir sıkıntıdan kurtulacağını seziyordu. Pijamalarından kurtulmak gibi değil, daha esaslı bir rahatlık... Kapının açıldığını duydu. "Uyuyor muydunuz beyim?" Gözlerini yavaşça açtı. Uyuduğumu düşünüyordum." (Tutunamayanlar, s.413). Odaya hademenin girmesiyle uyanan Turgut, Metin'den beklediği mektubun geldiğini öğrenir. Tutunamayanlar romanı Turgut'un görmüş olduğu rüyalarla doludur.

Tehlikeli Oyunlar adlı roman da *Tutunamayanlar* gibi rüya örnekleriyle doludur. Sayfalarca süren ve rüya olduğu daha sonra anlaşılan birçok örnek vardır. Rüyanın en güzel örnekleri olarak sayacağımız bu rüyalar sayfalarca sürmektedir. Roman Hikmet'in görmüş olduğu rüya ile başlar. Başlarda rüya olduğu anlaşılmasa da Hikmet'in rüyadan uyanmasıyla bütün olayların rüya olduğu anlaşılmıştır:

Yandaki odadan Asuman ile Naciye Hanımın sesleri duyulur. HİK-MET: Neden alçak sesle konuşuyorlar? (Düşünür.) Yatakta, bütün sesler insana boğuk gelir. Hayır, alçak sesle konuşmuyorlar; sesleri uzaktan geldiği için öyle sanıyorum. Allah kahretsin! Bütün söylediklerini anlıyorum. (Yüzükoyun yatar; başını yastığa, daha doğrusu, kılıf geçirilerek yastık haline getirilmiş mindere bütün gücüyle bastırır.) Duymak istemiyorum homurtularımızı işte! (Başını kaldırarak, seslerin geldiği yöne çevirir.) Bir kelimeni bile duymak istemiyorum Naciye Teyze! (Ümitsizlikle başını yastığa bırakır.) Sonunda hiç insan sesi çıkaramazsın inşallah; hayvanca homurtulardan ibaret kalırsın. (Yastığı düşürür.) Kapı aralık olduğu halde kimseyi göremiyorum. (Eliyle yatağın baş tarafını yoklar. Yastığı bulamaz.) Yastık durmadan düşer; çünkü divanın baş tarafı duvara ulaşamaz; çünkü arada bir yerde koltuk vardır. (Tehlikeli Oyunlar, s.13)

Roman rüyayla başlamakla rüyaya beraber bir oyunsallık katılmıştır. Hikmet'in görmüş olduğu rüya karışık bir rüyadır. Kendisini babasının evinde kalırken görmektedir. Naciye Hanım ve Asuman adlı kişileri rüyasında görür. Annesi olarak Naciye Hanım'ı görmektedir. Rüyanın sonuna doğru kimin kim olduğunu karıştırır. Rüyada Hikmet sürekli suçluluk duymaktadır. Ayrıca babasından nefret ettiği ve ona acıdığı görülmektedir.

*NACİYE HANIM: Yarın için bu oğlana gene bir şeyler hazırlamalı.
HİKMET: (Bağırarak.) Ben oğlan değilim! (Yastığı çevirmek ister.) Çok*

çabuk ısınıyor artık. (Eline ıslak ve yumuşak bir cisim takılır saçlarının arasında.) Sümüklü böcek! Bodrum. Rutubet. (Ürperir.) Gene mi? Öyle ya, yastığı yere düşürmüştüm. (Yandaki odaya seslenir.) Naciye Hanım! Burası ne biçim bir otel? (Gülümsemeğe çalışır.) Koltuk hangi taraftaydı? (Kolunu yorgandan çıkarır, koltuğun üzerinde tarağı arar.) Sonra yavaş yavaş sümüklüböcek parçalarını tarar saçlarından. Tarağı yere, kilimin üstüne atar.) İyi, ses çıkarmadı. Yalnız benim başıma gelir böyle iğrenç olaylar bu evde. Suçlusun da ondan. Onlar daha suçlu. Bu senin suçunu azaltmaz. (Saçlarını, hırsıyla yastığa sürter.) Midem bulanıyor. (Kımldamadan sırtüstü yatar bir süre.) Pirelerin ısırıldığı yerler de tam bu sırada kaşınır. (Birden doğrulur.) Sümüklüböcekti! Allah kahretsin. (Yatar.) Kalkıp yıkanamam... (Tehlikeli Oyunlar, s. 17-18)

Gördüğü rüya Hikmet'in baba evinde önceden yaşadıklarıdır. Rüya ile eskiden yaşadıklarını hatırlamaktadır. Bilinçaltı eskiden yaşadığı hoş olmayan bir anısını tekrar yaşamıştır. Eskiden yaşadıklarını hatırlayan Hikmet'in içini korku kaplar. Bu, iç karartıcı bir rüyadır Hikmet için. Psikanalitik açıdan ele alındığında Hikmet'in rüyaları yaşadıkları ve korkuları ile ilgilidir:

Olduğu yerde döndüğünü hissetti; rıhtıma çarpan bir gemi gibi bir iki kere sallandıktan sonra yerine oturdu, gözlerini açtı. Karanlığı gördü. Gözlerimi açtım mı? Hayır, gerçek karanlık bu kadar karanlık olamaz. Birkaç kere daha gözlerini açtığını düşündü; sonunda, beyaz bez perdelerden sızan ışığı, sokak lambasının ışığını gördü. Sonra, rüyanın korkusuyla yatağa bağlı duran vücudunu seyretti. Korkunç bir rüya gördüm. Nasıldı? Aklımı toparlamalıyım. Kâmil Bey, Naciye Hanımın kocası olamaz mı? Neden olmasın? Aynı evde ben de yatıyordum. Birden şiddetli bir korkuyla sarsıldı, kendine geldi. Çevresine baktı: Gecekondu. Hüsamettin Bey üst katta oturuyor. (Doğru mu? Evet.) Kâmil Bey uzakta kaldı, adını hatırlayamadığım banliyöde. Naciye Hanımın kocası değildi, Fatma Hanımın kocasıydı. Bu evde yalnızım, kendi evimdeyim. (Sümüklüböcek! Hayır, yıllarca önceydi.) Gecekondu da değil miyim? Pencereye baktı: Gerçek bir pencere, gerçek karanlık, yarı karanlık. Elini bacağına bastırdı. (Acıyor. Gerçekten uyandım.) Karanlıkta bir süre kımldamadan yattı. İçindeki korku boşluğu küçülmüş, karnına yerleşmişti. (Tehlikeli Oyunlar, s. 22).

Rüyadan uyanması uzun süren Hikmet bir süre gerçekle rüyayı karıştırır. Gerçekle gerçek olmayanın veya gerçekle rüyanın karıştırılması, kişinin akıl sağlığının bozulma sürecinde olduğunu gösterir. Gerçek hayatla yüzleşmeden korkan

Hikmet, kendi dünyasında yarattığı oyunlarla vaktini geçirir. Bu şekilde gerçek dünyadan kaçarak soyut dünyaya sığınır.

Hikmet Benol, gördüğü rüyanın etkisinden çıkamamıştır. Oyun yazarken albaya rüyasından bahseder. Sevgi'yle evli olduğu yılları rüyasında görmüştür. Sevmediği üniversite hocasını fare olmuş şekilde görmüştür. Hocası için iyi duygular beslemeyen Hikmet rüyasında hocasını da iyi şekilde görmez. Bilinçaltının hocayla iyi düşüncelere sahip olmaması onu sevimsiz yaratıklardan fare şeklinde görmesine neden olmuştur. Rüyanın sonunu hatırlamayan ya da hatırlamak istemeyen Hikmet, bir süre sonu anımsamaz. "Rüyanın sonunu anlatmadım," dedi albay bir süre sonra. "Belki de bu rüyayı hiç görmedim albayım. Belki de, hiçbir şeyin sonuna katlanamadığım gibi, bu rüyanın sonuna da katlanamadım ve seyretmedim sonunu. Küçükken, korku filmlerinin de yarısında çıkardım. Belki de bu rüyanın tam burasında uyandım." (Tehlikeli Oyunlar, s. 261).

Üniformalı kapıcının otelinden esmer bir adam çıktı: Beyaz çizgili lacivert bir elbise giymişti, yağlı bıyıkları ve büyük altın yüzükleri vardı. Ben neyi sevmiyorsam albayım, bu adamda vardı. Adam beni yanına çağırdı, hemen unuttum onu sevmediğimi. Ben ilgi görünce, hemen unutturum her şeyi albayım, biliyorsunuz." "Biliyoruz," diye mırıldandı albay. "İki adam daha çıktı kapıdan. Beyaz ceketlerini hatırlıyorum. Evet, bunlar garsondu. Bana doğru geliyorlardı. Heyecanlanmışım: Garsonları sevmediğimi de unuttum. Ben de onlara doğru yürüdüm ve yarı yolda beni dövme istediklerini anladım. Kim bilir gene ne olmadık bir olay çıkarmıştım? Bu münasebetsiz böceğe haddini bildirmeğe geliyorlardı. O zaman anladım nasıl bir yaratık olduğumu, bütün çirkinliğimle gördüm kendimi; bana bakarken yüzlerini buruşturmalarından anladım bunları. Ve kendi çirkinliğime yüzümü buruşturarak uyandım." (Tehlikeli Oyunlar, s.261).

Bir işe yaramayıp başarılı olamadığını düşünen Hikmet, kendisini böcek şeklinde görmüştür. Kafka'ya gönderme yapılan rüyada böcek başarısızlığın, işe yaramazlığın ve iğrençliğin sembolüdür. Burada bir bakıma modernizmin insanı adeta böceğe dönüştürme metaforu hatırlanabilir. "Modern dünya; kaybolan insan, aile ve toplumu yeniden düzenlemek için aklın reddettiği moral, etik, geleneksel değerlere yönelerek kuşatılmış varlığını yoğun bakımdan çıkar." (Arslan, 2011: 144). Burada kuşatılmış insan Kafka'nın Dönüşüm eserini de anımsatır.

Kişiyi yaşama bağlayan en önemli unsurlar arasında değerler yer alır. "Bireylerin günlük hayatta karşılaştığı durumlar, nesnelere veya olaylar hakkında yargıda bulunması değerlerinin ortaya çıkmasını sağlar." (Bingöl, 2017: 893). Kişi, iç ve

dış çatışmalarından dolayı kendi gerçekliğini kaybederek hiçlik duygusuna bile kapılabilir. "İnsanın kendisi için yaratılan dünyanın anlamsızlığına düşmesi ya da dünyanın üzerinde insana ait bir değer çöküşü" (Özcan, 2007: 15) kişiyi iç ve dış çatışmalara sürükler. Çünkü kişiye ait değerler anlamsızlaşmaya başlayınca, birey bağlarından kopabilir. Değerlerin yitimi, bireyin ruh dünyasında sarsıntılar yaşayabilir. "Ruhumuzun derinliklerinden bize sürekli fısıldayan arketipsel mekân sarkacı, bizi göçebe yaşamlara çağırır da kente dairliğimiz yadsınamaz bir noktaya gelir. İşte kent ve trajedi bu minvalde kaotik bir mekâna dönüşür." (Arslan, 2012: 3-4). Değerlerin kaybı, kişinin kendiliğinden uzaklaşarak kimlik kaybına sebep olabilir.

Kimlik, kişinin dünyada kendini tanıma ve tanıtmayı ile ilgili bir kavramdır. Aslında kimlik denilince "ben kimim?" sorusuna aranılan cevap anlaşılır. "Kendini tanımaya ben ve ötekiler ayrımı ya da benzerliğinden yola çıkarak başlayan insan, yaşam alanında sürekli bir kimlik edinme çabası içerisinde. Bu çaba, elbette öncelikli olarak önceden hazırlanmış belirli normların ve kodların içerisinde şekillenir." (Kanter, 2018: 1608). Kişi, kimlik kazanmak için bir mücadele halinde olmalıdır. Bununla beraber, insanın kimlik kazanmasını engelleyen etmenler vardır. Modern insan trajik bir dünyanın açmazları içerisinde kimlik kaybına uğrayabilir. "Kimlik kargaşasının sadece küçük insanın değil aynı zamanda, kültürlü çevrenin de yaşadığı ikilemdir." (Kanter, 2012: 74). Modern kentteki bireyin trajedisini ve iç tepilerini yansıtan Atay, Kafka'dan metinler arası anlamında çokça yararlanır. Zihninde kendisini rahatsız eden ve onu kemiren düşüncelerin etkisinde kalan Hikmet rüyasında da kâbusa benzer rüyalar görür.

"Köpek mi havlıyor, Asuman?" dedi birisi. Hayır, havlamıyor; havlasaydı, sesi duyulurdu. Kim dedi? Üstelik, Allah belasını versin bu hayvanın, dediler. Dediler mi? Naciye Teyze mi? İki tane Hikmet var, dedi. Peki, İskender'in generali ne oluyor burada? Sen de bağır! Köpek, pencerenin demirine boynundan bağlı; onun için havlayamaz. Saçma! Böyle mantık mı olur? "Köpek mi havlıyor, Asuman?" diye ısrar etti ses. Şimdi üzerinize' atlayacak. Saçma! Pencereye bağlı. Pencereyle birlikte gelecek. Kaçalım Asuman! Pencereyle gelemiz. Gene de kaçalım. "Köpek neden havlıyor, Asuman?" En çok bu sesteki korkuyorum. Neden korkuyorsun? Hayır benim bir suçum yok, korkmuyorum. Ben buraya, başkalarını savunmak için geldim; elimde belgeler var. "Biraz daha reçel yiyelim," dedi Asuman. Daha önce yedik mi? Neden hatırlamıyorum? Hafızamı mı kaybettim? Korkuyorum. Reçel yiyelim. Kavanozun boynu dar; elim içine girmiyor. Asuman yiyecek taşıyor; hepsini kâğıtlara sarmış. Ne olduk-

larını göremiyorum. İskender'in generali mi? Böyle sözler söylemeyin, korkuyorum. (Tehlikeli Oyunlar, s.306).

Hikmet'in bilinçaltı gibi rüyaları da karmaşıktır. Rüyalar bilinçaltının boşaltımı olduğuna göre Hikmet'te rüyalarında bilinçaltının yansması görülür. Hikmet, rüya ile gerçekleri de zaman zaman karıştırmakta ve suçluluk duymaktadır. O, kişilik bölünmesine uğrayarak kendisinden iki tane iki tane görmektedir. Yaşadığı kişilik bölünmesi rüyada ortaya çıkar. İlk defa çeşitli kimlikleriyle karşılaşır.

"Lambayı bir yakabilsem. Böylece, bir gezide hem tarih öğreneceksin, hem coğrafya. Anladın mı? Bir yandan kral yolundaki kalıntıları göreceksin; tarihi, eski heykellerin kıvrımlarında yaşayacaksın. Bir yandan da, ağaçların arasından ince bir su akıyor: Küpün kapağını kaldır, olduğun gibi suyun içine gir. Daha önce yıkan: Vücudun suyu kirletmesin. Temiz bir havluyla iyice kurulan. Tekrar banyoya gir. Sonra suya gir: Çırlıçılak. Temiz olduğun için mesele yok. Ağzını yavaşça daldır, istediğin kadar iç. Terlememeğe dikkat etmelisin. Sevgi kızmaz mı? Hayır. Bak gülümsüyor. Atını da ağaçlardan birine bağlarsın. İskender İngilizce biliyor mu? Senin görevin savaşı izlemek. Korkuyorum. Karanlıkta da mutfağa gidebilirsin. Daha önce denedim biliyorsun; olmadı. Hangi Hikmet olarak gittin?" (Tehlikeli Oyunlar, s.307).

Oyun çocukluktan yetişkinliğe doğru evrilen insan, her ne kadar bırakmış görünse de, hayatın içinde onun için her daima varlığını sürdürür. Hikmet'te zihninde oyunlar yaratarak çocukluktaki edinimini sürdürür. Gerçekleri kaldıramayan birey aşırı hayal dünyasına sığınır. Böyle bireyler, kendi içsel gerçeklerini oluşturan dünya yani hayal ettikleri dünya ile içinde mecburen yaşamak zorunda oldukları dünya arasındaki kopukluğu gördüklerinde bir şizofrenin yaşadığı gerçeklik kırılmasını yaşarlar. Bu durumun ortasında kalakalan insan içte istenen dünya ile dışta bir türlü içte istenen dünyaya benzemeyen, benzetilemeyen dünya arasındaki çatışma arasında gidip gelir. İç kapanır, kurduğu dünyayı, hayallerini saklar ve kimseyle paylaşmaz. *Introvert* (içine kapanık) bir tip olur. Asosyalleşir ve kendi kapalı dünyasında, *klostrofobik* (kapalı, küçük alanda kalma korkusu) ortamlarda hayallerini yaşatmaya devam eder. Hikmet Benol'un da yaşadığı tam olarak bu durumdur.

Aptal Behçet! Gördün mü? Kapana kısıldın işte. "Ben buraya dinleyici olarak gelmiştim. Salona almadılar. Hikmet Bey beni içeri aldıracağına söz vermişti. Oysa, görevliler beni iterek dışarı çıkarmağa çalışıyorlar." *"Bu meseleyi yemekten sonra inceleriz. Arabaya buyurun*

Hikmet Bey. "Yemeğin sonuna kadar zaman kazandık demektir. Eve geldiler. Hayır, daha arabadayız. Telefonla soruyor. Arabada telsiz telefon varmış. Siyah arabalarda bulunması normal... Hikmet'in siyah arabayla dönmesi iyi bir etki yapmamıştı. Bununla birlikte, hakimden çekindikleri için seslerini çıkarmıyorlardı. Behçet, bir kenarda duruyordu; esmer yüzü ve kemikli elleri, salonun loşluğunda daha iyi belli oluyordu. Açık renk bir elbise giymişti; hemen dikkati çekiyordu. Eve dönünce hepsi birden canıma okuyacak, diye düşündü Hikmet. Kerim, sallanarak kapıdan girdi: Sarhoştı. Bakalım merhaba diyecek mi? Neyse, elini uzattı. Burası apartmanın koridoruydu. İki Hikmet olması durumu kurtarıyordu. (Tehlikeli Oyunlar, s. 309).

Kendisini gecekonduya kapayan Hikmet, burada oyunları ile birlikte yaşamaktadır. Somut ortamdan soyut ortama kaçmıştır. Mutlu ve hayalleri gerçekleştirmiş insanların fantazmaları (gündüz rüyaları ya da oyunları) yoktur. Yalnız tatmin olamamış, hayallerini bir türlü gerçekleştirememiş insanların sığınak yerleridir fantazmalar. Yerine getirilmemiş arzular fantazmaların kaynaklarıdır. Fantazmaları oluşturan arzular, cinslere, karaktere ve kişinin yaşam koşullarına göre değişir. "S. Freud, "gündüz-düşleri" olarak adlandırdığı fantezi kurmayı; çocuklukta oyun oynamaya benzetmektedir. Buna göre oyun oynamanın yerini alan fantezi, duygusal doygunluk sağlayarak yetişkin bireyin, kısa süre ile de olsa rahatsız edici gerçeklikten uzaklaşmasına imkân tanımaktadır." (Tek, 2017: 231).

Hikmet çok karmaşık bir rüya görür. Sevgi'yi istemeyen Hikmet ondan ayrılmak ister rüyasında. Ancak kendisine söylenen hiçbir şeyi yapamaz. Parçalanmış kişiliğiyle Hikmet Benol rüyasında ilk defa karşılaşır. Hikmet Benol'un iç çatışmaları sırasında benliği parçalara bölünür. "Her kimlik birbirine yabancı, birbirini tanımayan, birbirine aykırı fikirler düşünmekte ve birbirine yabancı eylemler gerçekleştirmektedir. "Hangi Hikmet?" diyerek benliğinin içine dalan kahraman, bu yüzden kendini birçok Hikmet'e böler." (Şahin, 2010, s.30). Hikmet parçalanmış kişiliğinin farkındadır. Rüyasında farklı farklı Hikmetlerle karşılaşır. Evliliğinden sonra kişiliği farklılaşan Hikmet evlilikten önceki ve sonrasındaki kişiliğini farklı farklı Hikmetler olarak ifade etmektedir. "Bütün güçlük, bir tane Hikmet olmasından doğdu. Dün gece rüyamda bu Hikmetler kalabalığını ilk defa açıkça gördüm. Sonra, bir ansiklopedi yazmayı düşündüm. Albay, 'Ansiklopedi mi?' dedi, 'Ne ansiklopedisi?' 'Bayağı ansiklopedi işte, Hikmet Ansiklopedisi.'" (Tehlikeli Oyunlar, s.332). Hikmet Benol'un rüyaları cinsellik ve bilinçaltıyla doludur. Rüyalarında bilinçaltının yansımaları görülür. Karmakarışık rüyalar gören Hikmet

rüyalarında bir durumdan bir duruma geçer. Bastırılmış isteklerinin, arzularının yansıması Hikmet'in rüyalarında kendisini gösterir.

Korkuyu Beklerken adlı hikâye kitabındaki aynı adlı hikâyede kahraman toplumdan adeta kaçan izole bir tiptir. Hikâye onun hastalıklı hale gelen korku duygusu konu edilir. Kahramanın ruh dünyası bozuk olduğu için sürekli unutkanlık yaşamaktadır. Kahraman rüya görür, gördüğü rüyayı unuttur, düşündüğü şeyleri de unutan kahraman hikâyenin sonunda korku duygusunun baskın gelmesiyle kendisini hastaneye yatırmaya çalışır. "Koltukta biraz uyuklamışım. Hatırlayamadığım rüyalar gördüm galiba. Rüya görmüş olmalıyım ki, uyanınca hepsini birden hatırladım ve iki ağrı birden saplandı içime. Yanımdaki sehpaye uzandım, kağıdı aldım, satırlara baktım. Yabancılar, diye düşündüm. Bir sigara yakamadım; kibritim kalmamıştı" (*Korkuyu Beklerken*, s.40).

Korku, endişe, dışlanmışlık, yabancılık ve tedirgin ruh hali yaşayan kahraman hafızasının zayıf olmasından ve korku duygusunun etkisinden gördüğü rüyaları hatırlayamaz. "Bir süre sonra yoruldu galiba, bu sözlerin bir kısmını içimden söyledim. Sonunda sızıp kaldım. (Belki son sözleri de rüyamda söyledim.) Uyandığım zaman kendimi aynı yerde buldum. (Bu kadar gürültü çıkardıktan sonra, hiç olmazsa yerim değişir diye ümit ediyordum)." (*Korkuyu Beklerken*, s.83). Sisteme yabancılaşan kahraman, yaşadığı çağdaki olaylar ve insanların yüzünden her şeyden korku duyan, paranoyak ve kendine olan güvenini yitiren bir hale bürünmüştür. Gizli mezhebin korkusundan kahraman ne söylediğini ne yaptığını unutmıştır.

SONUÇ

Psikanaliz, bireyin bilinçaltı yönünü ortaya çıkararak onu tedavi etmeyi esas alan bir psikoterapi tekniğidir. Sigmund Freud'un bilinçaltı üzerine yaptığı çalışmaların önemli yeri vardır. Bilinçaltı, hem biyolojik kalıtsal olan ilkel cinsellik ve saldırganlık içgüdülerinden, hem de baskı altına alınmış düşünceler, anılar, istekler ve dürtülerden meydana gelir. Bireyin bilinçaltındaki unsurlar onu huzursuzluğa ittiği için bilince doğrudan çıkamaz, ancak bazen bir şekilde kendisini gösterir. Bilinçaltına itilmiş yaşanmışlıklar, duygu ve düşünceler rüya ve hayaller ile de ortaya çıkabilir. Bilinç dışından bilince geçen malzemeler rüyalar, büyü, oyun, psikopatolojik semptomlar, gündelik hayatta rastlanan dil sürçmesi gibi olgular ve sanat yapıtları aracılığıyla gerçekleşir.

Oğuz Atay'ın eserlerinin karakteristiğinde postmodern ve psikanalitik unsurlar yer alır. O, genel olarak bireyin psikolojik yapısı ve bilinçaltı yönlerine ağır-

lık verir. Atay'ın başta *Tutunamayanlar* ve *Tehlikeli Oyunlar* olmak üzere birçok eserinde "rüya" motifi görülür. Tutunamayanlar'da başkişi Turgut Özben'in gördüğü rüyalar bastırılmış duygu ve isteklerin sonucudur. Arkadaşı Selim'in ölüm haberini aldıktan sonra Selim'in ölümü ile ilgili suçluluk duyar ve sıkıntılı rüyalar görür. Turgut rüyada cenazenin Selim'in cenazesi olduğunu sanmasına rağmen, mezar taşında kendi adını görünce korkuyla geriye doğru sıçrar. Turgut'un gördüğü rüyalar genellikle Selim'le ilgilidir. *Tehlikeli Oyunlar* adlı roman da Tutunamayanlar gibi rüya örnekleriyle doludur. Roman Hikmet'in görmüş olduğu rüya ile başlar. Önceleri rüya olduğu anlaşılmasa da Hikmet'in rüyadan uyanmasıyla bütün olayların rüya olduğu ortaya çıkar. Hikmet'in yaşadığı birçok olay veya durum sonradan bilinçaltında rüya olarak ortaya çıkar. Eskiden yaşadıklarını hatırlayan Hikmet'in içini korku kaplar. Depresif mizaçlı, iç karartıcı bir rüyadır. Hikmet Rüyasında farklı farklı Hikmetlerle karşılaşır. Evliliğinden sonra kişiliği farklılaşan Hikmet evlilikten önceki ve sonrasındaki kişiliğini farklı farklı Hikmetler olarak ifade eder. Oğuz Atay'ın roman ve hikâyelerinde rüya, genel olarak kişinin korku, arzu, dürtü ve çatışmalar sonucu açığa çıkan bir unsurdur. Yazarın kahramanları genellikle toplumdaki kaçan izole tipler olduğu için, bireyin rüyaları da marazi bir yapıya işaret eder.

KAYNAKLAR

- Akot, B. (2010). Freud'un Rüya Yorum Metodu, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 10, Sayı: 1, s. 213-235.
- Arslan, F. (2011). Postmodernizmi Yeniden Anlamlandırma Denemesi, *Türk Dili*, s.140-144.
- Arslan, F. (2012). Yitik Kentin Kapalı Huzursuz Şairi: Turgut Uyar, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 5, Sayı :10.
- Atay, O. (2014). *Eylembilim*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, O. (2014). *Korkuyu Beklerken*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, O. (2014). *Tehlikeli Oyunlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, O. (2014). *Tutunamayanlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bingöl, U. (2017). Peyami Safa'nın Romanlarında Doğu-Batı Meselesi Bağlamında Değerler Çatışması
- Cebeci, O. (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Emre, İ. (2006). *Edebiyat ve Psikoloji*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Freud, S. (1977). *Cinsiyet ve Psikanaliz*, (Çev.Selahattin Hilav), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Freud, S. (2009). *Düşlerin Yorumu I*, (Çev. Emre Kapkın), İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, S. (2010). *Düşlerin Yorumu II*, (Çev.Emre Kapkın), İstanbul: Payel Yayınları.

Oğuz Atay'ın Roman ve Hikâyelerinde "Rüya" Motifi

- Geçtan, E. (1996). *Psikanaliz ve Sonrası*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İmamoğlu, A. (2010). Bazı Psikanalistlere Göre Rüyanın İnsan Hayatındaki Rolü, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XII, Sayı: 22 (2010/2), s. 21-47.
- Kanter, B. (2012). Turgut Uyar'ın Şiirlerinden Modern İnsanın Yalnızlığı ve Sonsuzluk Özlemi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, Sayfa: 26-38.
- Kanter, B. (2012). Haldun Taner'in Öykülerinde Kimlik Kaygısı, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 8.
- Kanter, M. F. (2015). Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Değer Aktarımı Bağlamında Kadınlar, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 4/4, s. 1607-1615.
- Karabulut, M. (2011). Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirlerine Psikanalitik Bir Yaklaşım. *Erdem*, Sayı: 61.
- Karabulut, M. (2013). *Edip Cansever'in Şiiri: Psikanalitik Bir İnceleme*, Ankara: Öncü Kitap Yay.
- Karabulut, M. (2016). Şiir ve Bilinçaltı: Edip Cansever Örneği, *Mecmua, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, ss.1-16.
- Kolcu, A. İ. (2010). *Edebiyat Kuramları*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Moran, B. (2008). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, T. (2007). *Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Trajik Durum*, Elazığ: Manas Yayıncılık.
- Özmen, E., Akar, H., Yazar, M. S., (2006). Düş Çalışması Üzerine, Düşünen Adam, *The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 2006/19, s.83-93.
- Sarı, A. (2008). *Psikanaliz ve Edebiyat*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Şahin, V. (2010). Oğuz Atay'ın Anlatılarında Ben Öteki ve Benlik, *Türk Dili*, Sayı: 98(697), s.23-31.
- Şahin, V. (2013). Oğuz Atay'ın Romanlarında Toplumsal Yabancılaşma, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/9 Summer, s.2318-2319.
- Tek, Z. (2017). Düşlerin Yorumu'ndan Ziya Paşa'nın Rüya'sına: Bir Savunma Mekanizması Olarak 'Fantezi', *TÜBAR XLII/2017*, Güz.
- Yavaş, S. (2018). *Atay'ın Roman ve Öykülerinin Psikanalitik Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.